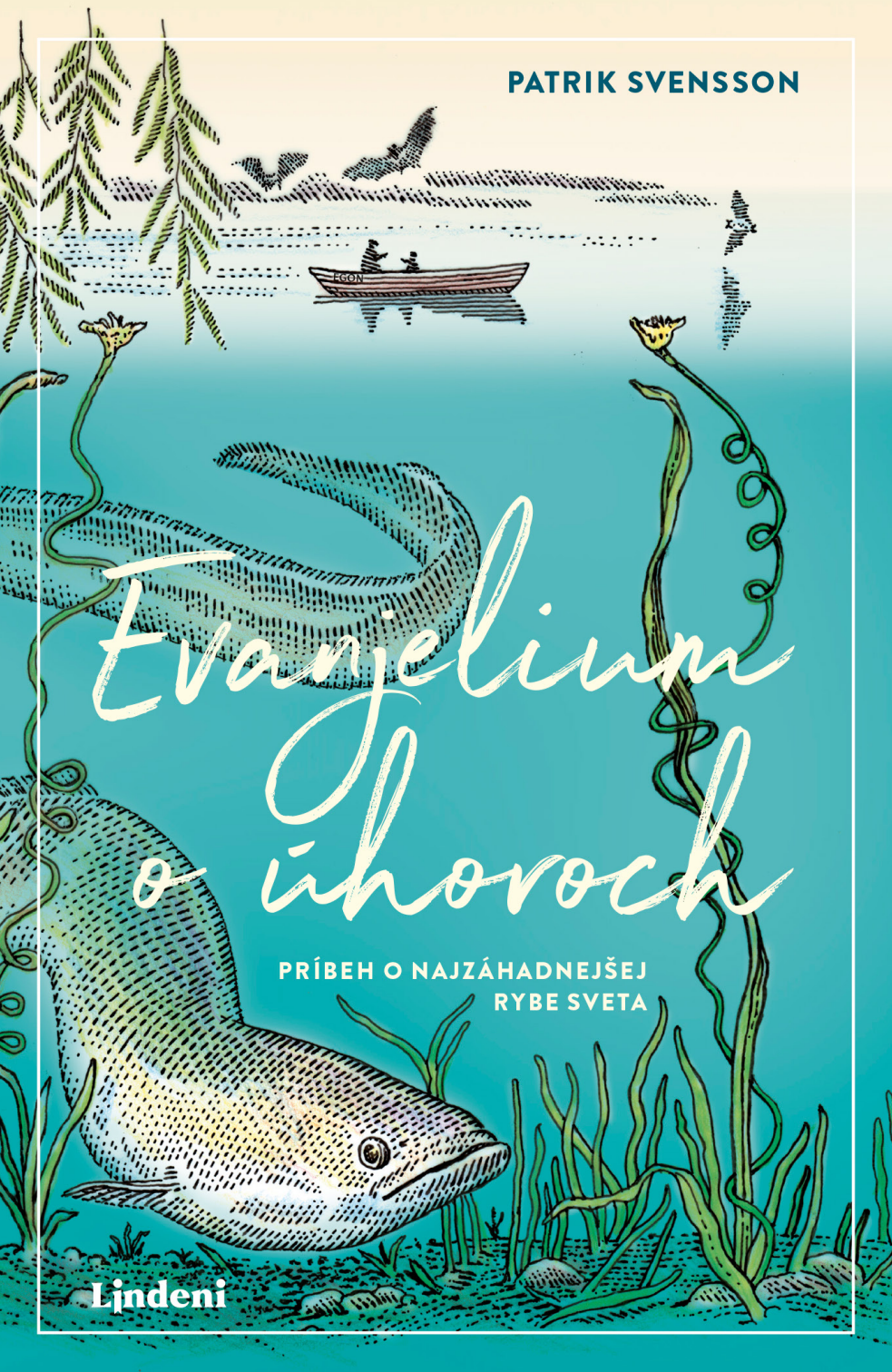

The book cover features a stylized illustration. At the top, a small boat with two figures is on a body of water, with birds flying in the sky. The background transitions from a light yellow sky to a teal water area. In the foreground, a large, detailed fish is shown swimming towards the right, surrounded by green seaweed and plants. The title is written in a large, white, cursive script across the middle. Below the title, the subtitle is in a smaller, white, sans-serif font. The publisher's name is at the bottom left.

PATRIK SVENSSON

Evanjeliium o úhoroch

PRÍBEH O NAJZÁHADNEJŠEJ
RYBE SVETA

Ljndení

Evanjelium o úhoroch

Vyšlo aj v tlačovej podobe

Objednať môžete na

www.lindenisk.sk

www.albatrosmedia.sk

Ljndeni

Patrik Svensson

Evanjelium o úhoroch – e-kniha

Copyright © Albatros Media a. s., 2020

Všetky práva vyhradené.

Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť rozširovaná
bez písomného súhlasu majiteľov práv.

ALBATROS MEDIA

Ljndeni

EVANJELIUM O ÚHOROCH

PATRIK SVENSSON

Evanjeliu o úhoroch

PRÍBEH O NAJZÁHADNEJŠEJ
RYBE SVETA

Ljndeni

Copyright © Patrik Svensson, 2019
Translation © Zuzana Inczingerová, 2019
Translation of poems © Jana Bálíková, 2019

ISBN v tlačenej verzii 978-80-566-1617-8
ISBN e-knihy 978-80-566-1657-4 (1. zverejnenie, 2020)

*Neskôr stál znova na poliach,
úhory sa cez trávu v tmách
kĺzali – lesklý, slizký strach.*

SEAMUS HEANEY

OBSAH

Úhor	11
Pri rieke	17
Aristoteles a úhor zrodený z bahna	25
Hľadiť úhorovi do očí	39
Sigmund Freud a úhory v Terste	45
Rybárčiť načierno	59
Dán, ktorý objavil miesto trenia úhorov	63
Plávať proti prúdu	81
Ľudia, ktorí lovia úhory	87
Prekabátiť úhora	101
Hrôzostrašný úhor	105
Zabiť zviera	125
Život pod hladinou	133
Rozložiť vrš na úhory	159
Dlhá cesta domov	167
Pomiasť sa	189
Úhor nám vymiera	199
V Sargasovom mori	225
<i>Zdroje</i>	241

Úhor

S narodením úhora je to takto: Dochádza k nemu v severozápadnej časti Atlantiku, nazývanej Sargasové more, na mieste, ktoré je ideálne práve na vznik úhorov. Sargasové more je totiž skôr morom v mori ako jasne vymedzenou vodnou plochou. Kde sa začína a kde sa končí, nie je ľahké určiť, keďže sa nenechá spútať bežnými mierami sveta. Nachádza sa severovýchodne od ostrovov Kuba a Bahamy, južne od severoamerického pobrežia, no zároveň sa toto miesto neprestajne hýbe. So Sargasovým morom je to ako so snom, zriedka viete povedať, kedy ste doň vstúpili či z neho vystúpili, skrátka viete len toľko, že ste v ňom boli.

Pohyblivosť Sargasového mora spočíva v tom, že nie je obkolesené pevninou, ohraničujú ho len štyri silné prúdy. Na západe je to životodarný Golfský prúd, na severe vetva nazývaná Severoatlantický prúd, na východe Kanársky prúd a na juhu Severný ekvatoriálny prúd. S veľkosťou päť miliónov kilometrov štvorcových sa Sargasové more pohybuje ako teplá a pomalá špirála vnútri uzatvoreného kruhu pozostávajúceho z týchto prúdov. To, čo raz vojde dnu, sa von len tak ľahko nedostane.

Voda je tmavomodrá a priezračná až do hĺbky sedemtisíc metrov, na jej hladine plávajú obrovské koberce lep-

kavých hnedých rias. V latinčine sa nazývajú *Sargassum*, inak chaluhy sargasové, a vďaka nim more získalo svoje meno. Vodnú hladinu pokrýva sieť posplietaná z hrubých úponkov chalúh dlhých niekoľko tisíc metrov. Chaluhy dávajú život a chránia nespočetné množstvo živočíchov: malé bezstavovce, ryby a medúzovce, korytnačky, krevety a kraby. Hlbšie vo vode sa darí morskej tráve a rastlinám. Neúnavne pulzujúci život v tme, sľaby nočný les.

Práve tu sa rodí úhor európsky, *Anguilla anguilla*. Tu sa na jar pária pohlavne dospelé úhory, kladú tu ikry a oplodňujú ich. Na tomto mieste, chránený čiernou temnotou, vzniká malý, larve podobný tvor s odpudivo malou hlavou a zle vyvinutými očami. Volá sa leptocefalová larva, telo má tvar vrbového listu, je sploštené, do veľkej miery priesvitné a dlhé len niekoľko milimetrov. Toto je prvé štádium života úhora.

Priesvitný vrbový list sa bezprostredne po vyliahnutí vydáva na cestu. Sprevádzaný Golským prúdom si brázdí stovky míľ po Atlantiku smerom k pobrežiu Európy. Táto cesta môže trvať aj tri roky, počas ktorých larva postupne rastie milimeter po milimetri, ako pomaly sa zväčšujúca bublina. Keď potom dorazí k európskemu pobrežiu, prechádza prvou metamorfózou a mení sa na sklovitého úhora. Toto je úhorovo druhé štádium.

Sklovité úhory sú rovnako ako ich predchodcovia pripomínajúci vrbový list takmer celkom priesvitné tvory, dlhé šesť až sedem centimetrov, štíhle a hadovité, transparentné, akoby v ich telách ešte nemala miesto farba ani hriech. Podľa slov morskej bioložky a spisovateľky Rachel Carsonovej vyzerajú ako „tenké sklenené pipety,

kratšie ako prst“. Sú krehké a na pohľad bezbranné, napríklad takí Baskovia ich považujú za delikatesu.

Keď sklovité úhory dorazia k európskemu pobrežiu, väčšina z nich putuje priamo do vodných tokov a okamžite sa prispôsobuje životu v sladkej vode. Tu prechádzajú ďalšou metamorfózou a menia sa na žlté úhory. Telo nadobúda podlhovastý tvar a svaly. Oči sú malé s výrazným tmavým stredom. Sánky sa zväčšujú a mocnejú. Žiabrové otvory sú malé a takmer dokonale skryté. Úzke a mäkké plutvy sa tiahnu po celej vrchnej aj spodnej časti tela. Pigmentácia na koži sa zväčšuje, sfarbuje sa do odtieňov hnedej, žltej a sivej. Telo začínajú pokrývať šupiny, ktoré sú také malé a mäkké, že ich takmer nevidieť ani necítiť, stáby fiktívne brnenie. Tam, kde bol sklovitý úhor jemný a krehký, je žltý úhor silný a odolný. Toto je tretie úhorie štádium.

Žltý úhor brázdí riečky, rieky a potoky, dokáže sa pohybovať v najhlbších a najzarastenejších vodných tokoch, ako aj v najdivokejších prúdoch. Vie plávať v kalných jazerách a pokojných riečkach, ale aj v divokých riekach a teplých malých rybníkoch. V prípade potreby poľahky prepláva aj cez močiare a jarky. Vonkajšie podmienky ho nezastavia, ak niet inej možnosti, pohybuje sa dokonca po pevnine, dlhé hodiny strávené cestou k novým vodám sa plazí vpred cez vlhké krovie a trávu. To z úhora robí rybu, ktorá prekračuje schopnosti rýb. Možno ani netuší, že je ryba.

Úhor môže neúnavne a za akýchkoľvek podmienok pokojne preplávať stovky kilometrov, až sa z ničoho nič rozhodne, že si konečne našiel sídlo. Na svoj domov nemá priveľké nároky, jeho bydliskom je prostredie, kto-

rému sa treba prispôbiť, vydržať v ňom a spoznať ho – riečka či jazero s bahnistým dnom, ideálne s trochou kameňov a dier na skrývanie a dostatok jedla. Keď však raz svoj domov nájde, ostane v ňom. Rok čo rok sa pohybuje v priestore veľkom niekoľko sto metrov. Ak by sa vplyvom vonkajších síl posunul niekam inam, vráti sa na svoje zvolené miesto hneď, ako mu to okolnosti umožnia. Úhory, ktoré odchytili v rámci experimentu, zaviedli im vysielac a vypustili ich pár kilometrov od miesta odchytenia, sa v priebehu týždňa vrátili na identické miesto. Nikto nevie, ako sa im darí nájsť správnu cestu späť.

Žltý úhor je solitér. Aktívny život prežíva osamote a všetky jeho činnosti riadia ročné obdobia. Ak je však chladno, pokojne dokáže dlhšie obdobie preležať v bahne na dne, absolútne pasívne, z času na čas obklopený ostatnými úhormi ako v narýchlo zamotanom kľbku.

Loví najmä v noci. Za súmraku sa odrazí od dna a začne hľadať potravu. Zje všetko, čo mu príde do cesty. Dážďovky, larvy, žaby, slizniaky, hmyz, raky, ryby; ak sa naskytne príležitosť, aj malé myši a vtáčatá. Úhor je dokonca nekrofág.

Takto, striedavo aktívne a pasívne, prežije úhor vo svojej žltohnedej telesnej schránke väčšiu časť života. Bez akejkoľvek cieľavedomosti, až na dennodenné hľadanie potravy či bezpečia. Akoby život pozostával hlavne z čakania, akoby sa zmysel ukrýval v medzipriestore či v abstraktnej budúcnosti, ktorú nemožno urýchliť inak ako trpezlivosťou.

A to si tento druh žije pomerne dlho. Úhor, ktorému sa podarí vyhnúť chorobe či nešťastiu, dokáže prežiť päťde-

siat rokov na jednom a tom istom mieste. Vo Švédsku sa úhory v zajatí dožili viac ako osemdesiat rokov. Existujú mýty a povery o úhoroch, ktoré značne prekročili hranicu sto rokov. Ak je úhorovi odopretý hlavný cieľ jeho existencie, teda rozmnožovanie, zdá sa, že sa môže dožiť akéhokoľvek veku. Akoby mohol čakať večne.

V istej etape svojho života, spravidla po pätnástich až tridsiatich rokoch, sa úhor žijúci v divočine rozhodne rozmnožiť sa. Odkiaľ toto rozhodnutie pochádza, nemáme šancu vedieť, ale keď sa už raz rozhodne, úhorovo vyčkávanie sa razom končí a jeho život nadobúda celkom iný charakter. Úhor sa vyberá na cestu smerom k oceánu a prechádza tak poslednou metamorfózou. Všetka fádna a neurčitá žltohnedá farba jeho šatu mizne ako šibnutím čarovného prútika, jednotlivé odtiene sa zostrujú a vyjasňujú, chrbát černie a boky nadobúdajú striebornú farbu s jasnými líniami, akoby sa náhly nával cieľavedomosti odrazil na celej jeho existencii. Zo žltého úhora sa stáva úhor strieborný. Toto je jeho štvrté štádium.

Keď nadíde jeseň so svojou milosrdnou tmou, strieborný úhor putuje do Atlantiku a odtiaľ do Sargasového mora. Vplyvom sľaby vedomého konania sa celé jeho telo prispôsobuje podmienkam cesty. Až vtedy sa vyvíjajú jeho rozmnožovacie orgány, žiabre sa predlžujú a silnejú, aby mohol plávať rýchlejšie, zväčšujú sa mu oči a sfarbuje sa domodra, aby tak nadobudli schopnosť v hĺbke lepšie vidieť. Tráviaci trakt sa uzatvára, žalúdok rozpúšťa. Všetku potrebnú energiu úhor čerpá zo zásob tuku. Telo sa naplňa ikrami alebo mliečom. Nič nesmie úhora odpútať od stanoveného cieľa.

Denne pláva aj päť míľ, niekedy až v hĺbke tisíc metrov pod hladinou mora. O tejto ceste toho človek stále pramálo vie. Možno trvá pol roka, možno úhor zastane a cestou prezimuje. Zistilo sa, že strieborný úhor žijúci v zajatí vydrží bez potravy pokojne aj štyri roky.

Ide o dlhú a asketickú cestu, navigovanú existenčnou cieľavedomosťou, ktorú nemožno vysvetliť. Po príchode do Sargasového mora sa úhorovi podarilo trafiť domov. Pod neustále sa pohybujúcimi kobercami z morskej trávy a rias dochádza k oplodneniu vajíčok. Tým úhor svoje putovanie skončil, jeho príbeh je dopísaný a on zomiera.

Pri rieke

Chytať úhory ma naučil otec, v rieke tečúcej pozdĺž polí pri dome, ktorý kedysi býval jeho rodičovským domom. Prichádzali sme autom za augustového súmraku, z rýchlostnej cesty, ktorá pretínala riečku, sme odbočili doľava a napojili sa na malú cestu pozostávajúcu v podstate len z dvoch vyjazdených stôp po traktore. Zišli sme strmým briežkom a pokračovali sme vpred paralelne s riečkou. Vľavo od nás sa rozprestierali obilné polia, zrelá pšenica udierala do auta, vpravo sa týčila vysoká, ticho šepotajúca tráva. Za ňou sa nachádzala voda, pokojne tečúca rieka široká približne šesť metrov, ktorá sa kľukatila po medzi vegetáciu ako strieborná retiazka v lúčoch posledného slnka.

Pomaly sme postupovali vpred, popri pokrivenej starej vrbe a riečnom prahu, kde voda splašene obmývala kamene. Mal som sedem rokov a rovnakú cestu som absolvoval už veľakrát. Keď sa skončili stopy pneumatík a pred nami sa rozprestrela stena nepreniknuteľného porastu, otec vypol motor. Vonku sa zotmeló a až na mierumilovný žblnkot vody zavládlo hrobové ticho. Obaja sme na sebe mali gumáky a galónové nohavice, moje boli červené a jeho oranžové. Z kufra auta sme vzali dve čierne vedrá

s rybárskym náčiním, baterku, plechovku s dážďovkami a vydali sme sa na cestu.

Pozdĺž rieky bola tráva mokrá a nepoddajná, siahala mi až po hlavu. Otec kráčal predou mnou po chodníku, a keď som ho nasledoval, okolitý porast sa nado mnou zatváral ako klenba. Netopiere lietali nad riekou, mlčky ako čierne body na oblohe.

Asi po štyridsiatich metroch otec zastal a obzrel sa okolo seba. „Tu to bude fajn,“ povedal.

K rieke sa zvažoval strmý a bahnitý svah. Jeden chybný krok, a človek mohol spadnúť a zošuchnúť sa rovno do vody. Začalo sa zmrákať.

Otec odhrnul trávu a opatrne krok za krokom schádzal bokom nadol. Otočil sa a vystrel ku mne ruku. Chytil som mu ju a nasledoval som ho rovnako opatrne. Dole pri vode sme sa postavili na malý briežok pri brehu rieky a na zem sme položili vedrá.

Napodobnil som otca, ktorý chvíľu mlčky stál a pohľadom skúmal vodu, nasledoval som jeho pohľad a nahováral som si, že to, čo vidí on, vidím aj ja. Samozrejme, nemohli sme si byť istí, že sme na dobrom mieste. Voda bola tmavá, kde-tu z hladiny vyčnievali trsy hrozivo vejúcej trsti, všetko pod hladinou vody sa nám však skrývalo. Nevedeli sme nič, no rozhodli sme sa veriť tak, ako to človek občas musí robiť. Veď rybárčenie je často presne o tom.

„Veru, tu to bude fajn,“ zopakoval otec a otočil sa ku mne. Ja som z vedra vybral repšpagáty a podal som mu ich. Udicu zasunul do zeme, rýchlo odtočil lano, vzal si do ruky háčik a opatrne vybral z plechovky tučnú dážďovku. Zahryzol si do pery a vo svetle baterky ju skúmal. Keď ju

navliekol, háčik si podržal pred tvárou, predstieral, že si odpľul, a povedal „tfuj, tfuj“, vždy dvakrát, predtým než ho hodil do vody. Predklonil sa, opatrne skontroloval lano, dozrel na to, aby bolo napnuté a aby ho prúd vody neodnášal príliš ďaleko. Potom sa narovnal, povedal „tak, tak“ a znovu sme sa vyštverali hore svahom.

To, čo sme nazývali repšpagátmi, bolo v zásade niečo iné. Repšpagátom sa najčastejšie myslí nočná šnúra s viacermi háčikmi a olovkami pomedzi. Naša verzia bola o čosi primitívnejšia. Otec ju zhotovil z dosky, ktorú na jednom konci zašpicatil sekerou. Odrezal hrubý kus nylonového vlákna, dlhého štyri až päť metrov, a jeden koniec pevne priviazal o kus dreva. Olovká urobil tak, že roztažené olovo nalial do oceľovej rúrky a nechal ho stvrdnúť, potom rozrezal rúrku na kusy hrubé niekoľko centimetrov a navráťal do nich diery. Olovko sa nachádzalo vo výške pár desiatok centimetrov a úplne dole visel pomerne veľký jednoduchý háčik. Kus dreva sa zatĺkol do zeme, háčik s dážďovkou ležal na dne rieky.

Zvykli sme mať desať alebo dvanásť repšpagátov, na každý sme dali návnadu a jeden po druhom sme ich hádzali do vody s rozstupom desiatich metrov. Hore a dolu po strmom svahu, zakaždým tá istá nemenná procedúra a rovnaké dobre nacvičené podávanie vecí, rovnaké gestá a to isté „tfuj, tfuj“.

Keď sme dali návnadu na posledný repšpagát, vykročili sme tou istou cestou, hore a dolu briežkom, a skontrolovali sme všetky ešte raz. Opatrne sme sa dotkli lanka, aby sme sa uistili, že ryby ešte nebrali, potom sme stáli v tichosti a všetko kontrolovali. Dovolili sme inštinktom, aby

nás presvedčili, že toto miesto je dostatočne dobré, že tu sa niečo stane, len tomu treba dožiť čas. Kým sme všetko skontrolovali, vonku sa celkom zotmelo. Mĺkve netopiere bolo vidno len vtedy, keď rýchlo preleteli cez mesačný svet. Vyliezli sme hore svahom, vrátili sme sa k autu a odišli sme domov.

Nespomínam si, že by sme sa dolu pri rieke rozprávali o niečom inom ako o úhoroch a o tom, ako najlepšie ich chytiť. Vlastne si nespomínam, že by sme sa vôbec rozprávali.

Dôvodom bolo zrejme to, že sme to nerobili. Nachádzali sme sa na mieste, kde sa potreba hovoriť obmedzila na minimum. Na mieste, ktorého charakter sa práve naopak najlepšie prejavil v tichosti. Zrkadlenie mesačného svitu, šum trávy, tieň stromov, monotónny zvuk tečúcej rieky a netopiere ako lietajúce hviezdy nad týmto všetkým. Človek musel byť opatrný, aby splynul s prírodou.

Samozrejme, možné je aj to, že si to pamätám zle. Pretože pamäť je podvodníčka, selektuje a niečo vypúšťa. Keď v pamäti lovíme nejakú udalosť z minulosti, nie je vôbec isté, že si pamätáme to najdôležitejšie či najpodstatnejšie, pamätáme si to, čo sa nám najviac hodí do daného obrazu. Pamäť kreslí výjavy, v ktorých sa jednotlivé detaily musia navzájom dopĺňať. Pamäť nepovoľuje farby, ktoré by sa nehodili k pozadiu. Povedzme teda, že sme mlčali. Nevieť, o čom by sme sa inak rozprávali.

Bývali sme pár kilometrov od rieky, a keď sme sa neskoro večer vracali domov, vonku na schodoch sme si vy-

zuli čižmy, vyzliekli galónové nohavice a ja som si hneď šiel ľahnúť. Rýchlo som zaspal a otec ma zobudil tesne po piatej ráno. Nemusel mi hovoriť veľa. Bez váhania som vstal z postele, obliekol som sa a o niekoľko minút sme sedeli v aute.

Pri rieke práve vychádzalo slnko. Svitanie sfarbilo oblohu naoranžovo a zdalo sa, akoby rieka vydávala iný zvuk, akýsi jasnejší a hlasnejší, akoby sa práve zobudila z nežného spánku. Okolo nás sa ozývali aj iné zvuky. Spev drozda čierneho, zvuk kačice divej, ktorá s nešíkovným člapotom dosadla na vodu. Nad hlavami nám preletela volavka, ktorá so svojím dlhým zobákom, sťa by vytasenou dýkou, upierala pohľad na riekku.

Kráčali sme mokrou trávou a znovu sme pomaly bokom schádzali po svahu k prvému repšpagátu. Otec na mňa počkal, stáli sme v tichosti a skúmali, aké napnuté je lanko, hľadali sme pohyb a známky aktivity pod hladinou. Otec sa predklonil a ruku položil na lanko. Potom sa narovnal a pokrútil hlavou. Navil lanko a vytiahol háčik. Po dažďovke nebolo ani stopy, zrejme ju zjedli prefíkané plotice.

Podišli sme k ďalšiemu repšpagátu, ktorý bol taktiež prázdny. Tretí takisto. Pri štvrtom sme videli, ako je lanko natiahnuté nabok rovno do trsu trsti obyčajnej. Keď ho otec potiahol, uviazlo v nej. Zašomral si niečo nezrozumiteľné. Lanko uchopil oboma rukami a potiahol ho trochu silnejšie, nepohlo sa však ani o centimeter. Prúd zrejme odplavil háčik a ten sa zachytil do trsti. Takisto to však mohol byť aj úhor, ktorý prehltol háčik, chytil sa, lanko uviazlo vo vodnom poraste a teraz tam ležal a vyčkával.

Keď sme lanko držali napnuté v ruke, občas sme zacítili nepatrné pohyby, akoby sa to, čo bolo na druhom konci vlasca pod hladinou, napínalo.

Otec prosíkal a ťahal, hrýzol si do pery a bezmocne nadvádal. Vedel, že z tejto situácie sú dve východiská a obe majú svojho porazeného. Buď sa mu podarí úhora vyslobodiť a vytiahnuť ho, alebo uvoľní lanko a nechá úhora ležať na dne, zamotaného v trsti, s háčikom a ťažkým závažím ako čerstvo ukovanou okovou.

Zdalo sa, že tentoraz niet záchrany. Ustúpil nabok, hľadal iný uhol, celou silou zatiahol, až sa nylon natiahol a napol ako husľová struna. Nič nepomáhalo.

„Nie, nejde to,“ hlesol potichu a celou silou šklbol tak, že sa vlascec roztrhal s hlasným šibnutím.

„Dúfajme, že si poradí,“ vyhlásil, a tak sme vyšli hore a potom dolu briežkom.

Pri piatom repšpagáte sa otec zohol a prstami diskretné skontroloval lanko. Potom sa narovnal a o krok ustúpil. „Vytiahneš ho?“ spýtal sa.

Lanko som chytil do ruky a nežne som ho potiahol. Okamžite som zacítil silu, ktorá odpovedala na môj pohyb. Tú istú silu, ktorú otec cítil končekmi prstov. Stihol som si uvedomiť, že ten pocit mi je známy, potiahol som silnejšie a ryba sa začala hýbať. „Je to úhor,“ vyhlásil som nahlas.

Úhor sa nesnaží utiecť, ako to dokáže napríklad taká šfuka, on sa pohybuje do strany plazivým pohybom, čo vytvára akýsi savý odpor. Na svoju veľkosť je až zarážajúco silný a aj napriek malým plutvám je dobrým plavcom.

Lanko som ťahal tak pomaly, ako som vedel bez toho, aby som povolil odpor, akoby som sa snažil predĺžiť danú

chvíľu. Lanko však bolo krátke a naokolo nebola trst', ktorá by poskytla úhorovi príležitosť na únik. Netrvalo dlho a zdvihol som ho z vodnej hladiny. Videl som, ako sa jeho žltohnedé, lesklé telo hadí v lúčoch svitajúceho slnka. Pokúsil som sa ho chytiť za krkom, no bolo takmer nemožné udržať ho. Otáčal sa mi od zápästia smerom k podpažušiu ako taký had. Cítil som silu, skôr statickú než silu v pohybe. Keby mi spadol, ušiel by po tráve späť do vody skôr, ako by sa mi ho podarilo znovu chytiť.

Na záver sa nám podarilo uvoľniť háčik a otec nabral do vedra vodu z rieky. Úhora som vypustil a on okamžite, akoby to bol naučený, začal plávať po obvode vedra. Otec mi položil ruku na plece a povedal, že je pekný. Pokračovali sme k ďalšiemu repšpagátu, ľahkými krokmi hore a dolu briežkom. Mohol som niesť vedro.

